

Küresel, Bölgesel ve Ulusal Gelişmeler Bağlamında 2014 Sonrası (Erdoğan Dönemi) Türk Dış Politikası

Zehra DOĞAN*

Geliş Tarihi (Received): 20.09.2022– Kabul Tarihi (Accepted): 18.10.2022

Öz

2014 sonrası Türk dış politikasını konu alan bu çalışmada, söz konusu dönemde Türk dış politikasında ne gibi değişim ve dönüşümlerin gerçekleştiği uluslararası sistem, bölgesel düzeyde yaşanan gelişmeler ve ulusal bağlama atıfla analiz edilmiştir. Giriş ve sonuç dışında iki ana başlıktan oluşan çalışmanın ilk ana başlığında, Türkiye'nin dış politika kültüründe öne çıkan hususlara yer verilmiştir. İkinci ana başlıkta, öncelikle 2000'li yıllar içerisinde uluslararası sistemde meydana gelen değişim ve dönüşümler ana hatlarıyla incelenmiş ve uluslararası bağlamın Türk dış politikasına yansımaları ortaya konmuştur. Sonrasında bölgesel ve ulusal bağlamda meydana gelen gelişmeler kısaca açıklanarak bu bağlamın Türk dış politikası üzerindeki etkisi sorgulanmıştır. Betimsel bir analizle kaleme alınan çalışmanın sonucunda küresel sistemdeki değişimlerin 2014 sonrası Türk dış politikasına "stratejik özerklik" arayışı olarak etki ettiği ve bu arayışın Türkiye'nin çıkar odaklı ve çok yönlü bir dış politika sergileme çabası olarak kendini gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bölgesel ve ulusal bağlamda yaşanan güvenlikle ilgili birtakım olumsuz gelişmelerin ise dış politikada sert güce daha çok yer verilmesine yol açtığı sonucuna varılmıştır. Türkiye'nin son dönemde yaşadığı maddi kapasite ve yumuşak güç artışının Türkiye'ye dair "oyun bozucu", "oyun kurucu", "bölgesel-küresel alanda güçlü ve lider Türkiye" gibi söylemleri gündeme getirdiği gözlemlenmiştir. Ayrıca çalışmada, 2002'den beri devam eden Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidarında 2014 sonrası milliyetçi eğilimlerin güçlenmesi ve 2017 sonrası Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişle paralel "yerli" ve "milli" olma kavramları ile bağlantılı bir şekilde "Ankara merkezli siyaset üretme çabası", "özerklik ve bağımsızlık" gibi kavramlara daha çok yer verildiği ortaya konmuştur.

Anahtar Kavramlar: Türk Dış Politikası, Stratejik Özerklik, Ulusal Güvenlik

Turkish Foreign Policy In The Erdogan Era (After 2014) In A Global, Regional And National Context

Abstract

In the second decade of the 2000s, Türkiye struggles for an interest-oriented and versatile foreign policy. Security problems in the regional and national context lead to more use of hard power in Turkish foreign policy. Türkiye's increasing material capacity and soft power also affect foreign policy. Recently, discourses about Türkiye such as "game-breaker", "playmaker", "strong and leader Türkiye in the regional-global arena" have been frequently voiced by foreign policy decision makers. Nationalist tendencies have strengthened after 2014 under the Justice and Development Party (AK Party) government. After the transition to the Presidential Government System in 2017, notions such as "domestic" and "national", "Ankara-centered politics", "autonomy and independence" are expressed in foreign policy. Based on these assumptions, this article aims to examine Turkish foreign policy after 2014. In this context, Turkish foreign policy after 2014 is analyzed with reference to the international system, regional and national context. The article consists of introduction, conclusion and two main parts. In the first part, the general characteristics of Türkiye's traditional foreign policy culture are discussed. In the second part, first of all, the changes and transformations in the international system in the 2000s are examined and the effects of the international context on Turkish foreign policy are revealed. Then, the effects of the regional and national context on Turkish foreign policy are questioned. Descriptive method is used in the research.

Keywords : (Turkish Foreign Policy, Strategic Autonomy, National Security)

*Dr. Öğretim Üyesi Zehra Doğan, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, zehradoğan@ksu.edu.tr, ORCID:0000-0001-8885-6572.

Giriş

Dış politika, bir devletin ya da devlet dışı aktörlerin birbirleriyle ilişkisi olarak değerlendirildiğinde devletlerin ve devlet dışı aktörlerin beraber yaşadığı uluslararası sistemin özelliklerini göz ardı eden bir analiz eksik bir dış politika analizi olacaktır. Benzer şekilde bir devletin komşularının ya da diğer bölge devletlerinin dış politikalarının hesaba katılmaması, analizin sadece ilgili devletin karar alıcılarının tercih ve uygulamalarına indirgenmesi analiz edilen ülkenin dış politikasının her açıdan tam olarak anlaşılmasını güçleştirecektir. Bu sebeple herhangi bir ülkenin dış politikası analiz edilirken o ülkenin dış politikasının temelde uluslararası sistem, bölgesel düzey ve o ülkenin kendi içyapısı tarafından belirlendiği akılda tutulmalıdır. Bir devletin dışarıyla olan ilişkileri o ülkenin siyasi kültürüyle, siyasi ve ekonomik iç istikrarı ile karar alma mekanizmalarının etkinliği ile dış dünyaya ve “ötekilere” dair bakış açısıyla yakından ilintilidir. Bu açıdan iç ve dış faktörlerin birlikte dikkate alınması gereklidir (Sönmezoğlu, 2014, s. 590-592). Bu varsayımlar Türk dış politikası için de geçerlidir. Bu sebeple çalışmada, 2014 sonrası Türk dış politikasında ne gibi değişim ve dönüşümlerin söz konusu olduğu uluslararası sistem, bölgesel düzeyde yaşanan gelişmeler ve ulusal bağlama atıfla analiz edilmektedir. Çalışmanın 2014 sonrasını konu edinmesinde etkili olan faktörler ise bu dönemde hem uluslararası sistem ve bölgesel düzeyde yaşanan olaylar hem de başta hükümet sistemi olmak üzere içeride meydana gelen gelişmelerin Türk dış politikasının geleneksel işleyişinde birtakım paradigmatik değişimleri ve yeni ilkeleri gündeme getirmiş olmasıdır.

Bu bağlamda çalışmada, 2014 sonrası dönem “Erdoğan Dönemi” olarak adlandırılmaktadır. Bu dönem 3 Kasım 2002 genel seçimleri sonrasında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) yönetimine denk gelmektedir. Bu noktada konuyu başlıklar halinde analiz etmeden evvel birkaç husus belirtilmelidir. Her ne kadar 2002 yılında başlayan AK Parti iktidarı halen devam ediyor olsa da çalışmada bu 20 yıllık sürecin kendi içinde dönemlere ayrıldığı iddia edilmiştir. Buna göre, 2002-2007 yılları arası AK Parti'nin ilk iktidar dönemidir. 2007-2014 arası ikinci iktidar dönemi olarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın odaklandığı 2014 sonrası ise AK Parti'nin üçüncü iktidar dönemi olarak ele alınmıştır. Bu dönem de kendi içinde 2014-2017 ve 2017 sonrası olmak üzere iki döneme ayrılmıştır. 2017 sonrası iç politika ve Türk dış politikası açısından önemlidir. 10 Ağustos 2014'te yapılan seçimde Recep Tayyip Erdoğan, doğrudan halk iradesiyle seçilen ilk ve Türkiye'nin 12. Cumhurbaşkanı olmuştur. 16 Nisan 2017 tarihinde ise Türkiye'de yönetim açısından ciddi bir değişiklik yaşanarak halk oylaması sonucunda Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet

Sistemi'ne geçilmiştir. Bu şekilde Erdoğan, hem partisinin genel başkanlığına yeniden gelme imkânını yakalamış hem de 2018'de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimi sonrası yeni sistemin ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. AK Parti iktidarında 2014 sonrası dönemi şekillendiren tek hadise hükümet sisteminde meydana gelen değişiklik değildir. Hükümeti devirmeye yönelik 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan askeri darbe girişimi de iç ve dış politikayı etkilemiştir. Bu hadise içeriye ve dışarıya dönük ulusal güvenlik kaygılarını en yüksek seviyeye taşımıştır. Bu noktada dikkat çekilmesi gereken bir husus da AK Parti'nin bu dönemde Türkiye'de milliyetçi kimliği ile öne çıkan Devlet Bahçeli liderliğindeki Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ile "Cumhur İttifakı" adı altında bir blok oluşturarak iktidarını sürdürmesidir. Bu bloğun oluşmasında Devlet Bahçeli'nin 15 Temmuz darbe girişiminin önlenmesi ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş sürecinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'a verdiği destek etkili olmuştur. Cumhur İttifakı dış politikada karar alma mekanizmasındaki değişimi yansıtması açısından önemlidir. Abdullah Gül, Ali Babacan, Ahmet Davutoğlu gibi daha pragmatik ve Batı ile daha uyumlu hareket eden AK Parti'nin dış politikasına uzun yıllar yön veren isimler süreç içerisinde AK Parti'den uzaklaşarak muhalefet bloğu içerisinde yer alırken milliyetçi kimliği ile ön planda olan Devlet Bahçeli Cumhurbaşkanı Erdoğan'a iç ve dış politika konularında destek veren isimlerden biri haline gelmiştir. Bu sebeple Gül, Babacan, Davutoğlu gibi hem iç hem dış politikada Cumhurbaşkanı Erdoğan üzerinde etkili isimlerin AK Parti'den ayrılmaları 2017 sonrasında daha net bir şekilde "Erdoğan Dönemi" olarak adlandırılmasını kolaylaştırmaktadır. "Erdoğan Dönemi" olarak adlandırılabilir özelliklerle 2017 sonrası dönemin Türk dış politikası açısından birtakım farklılıkları ve süreklilikleri söz konusudur. Bu sebeple bahsi geçen dönemde Türkiye'nin dış politikasını sağlıklı bir şekilde analiz edebilmek için uluslararası, bölgesel ve ülkesel koşulları açıklamak faydalı olacaktır.

AK Parti'nin ilk iki döneminde icra ettiği dış politikayı inceleme konusu yapan ulusal ve uluslararası literatürde çok sayıda akademik çalışma vardır.² Bu çalışmalar analiz

---

² Örneğin Kirişçi'nin 2009 yılında yayımladığı "The transformation of Turkish foreign policy: The rise of the trading state" (Kirişçi, 2009) başlıklı makalesi, Öniş'in 2011 tarihli "Multiple Faces of the "New" Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique" (Öniş, 2011) ile 2012 tarihli "Türkiye and the Arab Spring: Between Ethics and Self-Interest" (Öniş, 2012) başlıklı çalışmaları, Aras ve Toktaş'ın 2010 yılında birlikte kaleme aldıkları "Türkiye's new dynamics in domestic and foreign policy" (Aras & Toktaş, 2010) başlıklı makaleleri, Kardaş'ın 2011 yılında kaleme aldığı "Quest for Strategic Autonomy Continues, or How to Make Sense of Türkiye's "New Wave" (Kardaş, 2011) başlıklı çalışması, Robins'in 2013'te yayımladığı "Türkiye's 'double gravity' predicament: the foreign policy of a newly activist power" (Robins, 2013) ile yine Aras'ın 2014 yılında kaleme aldığı "The Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy" (Aras B. , 2014) başlıklı makalesi bu akademik araştırmalardan sadece birkaçıdır. Benzer şekilde İnat'ın 2014 yılında yayımladığı "Transformation of Turkish Foreign Policy Capacity: The AK Party Era" (İnat, 2014) isimli makalesi, Keyman'ın 2017 tarihli "A New Turkish Foreign Policy: Towards Proactive "Moral Realism" (Keyman, 2017) başlıklı makalesi, Balcı'nın 2019'da Insight Türkiye'de yayımladığı "A Three-level Analysis of Türkiye's Crisis with the U.S.-led Order" (Balcı, 2019) başlıklı makalesi, Haugom'un 2019'da yayımladığı "Turkish foreign policy under Erdogan: A change in international orientation?" (Haugom, 2019) isimli makalesi, Donelli'nin 2020 tarihli "Explaining the Role of Intervening Variables in Türkiye's Foreign Policy Behaviour" (Donelli, 2020) makalesi, Arı ve Munassar'ın 2020 tarihli "Two Stages of Türkiye's Quest for a Regional Power Status in the Middle East: An Integrated

edildiğinde ağırlıklı olarak AK Parti iktidarı ile birlikte karar alma mekanizmasındaki değişimin Türk dış politikasına etkilerinin incelendiği gözlemlenmiştir. Kalemeye alınan bu makalenin de başta bu çalışmalar referans alınmak üzere konuyla alakalı kitaplar, makaleler, raporlar, yazılı ve görsel basından elde edilen haberler gibi kaynaklardan yararlanarak özellikle 2014 sonrası Türk dış politikasıyla ilgili literatüre katkı yapması amaçlanmaktadır.

Bu doğrultuda çalışma giriş, sonuç ve yöntem başlığı dışında iki ana başlıktan oluşmaktadır. Çalışmanın ilk ana başlığında Türkiye'nin dış politika kültüründe öne çıkan birtakım hususlara yer verilmiştir. İkinci ana başlıkta ise öncelikle 2000'li yıllar içerisinde uluslararası sistemde meydana gelen değişim ve dönüşümler ana hatlarıyla incelenmiştir ve uluslararası düzlemin Türk dış politikasına yansımaları ortaya konmuştur. Sonrasında bölgesel ve ulusal bağlam kısaca açıklanarak bu bağlamın Türk dış politikası üzerindeki etkisi sorgulanmıştır. Betimsel yöntemle kaleme alınan çalışmanın bu haliyle Türk dış politikasını konu alan literatüre katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

1. Türkiye'nin Dış Politika Kültürü'nde Öne Çıkan Hususlar

Kuruluşunun yüzüncü yılına yaklaşan Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasını şekillendiren çok sayıda yapısal, konjonktürel iç/dış faktörler ve birtakım temel ilkeler söz konusudur. Tarihsel ve kültürel açıdan bakıldığında üç kıtaya yayılarak yüz yıllar boyunca ayakta kalmayı başaran, Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasını devralan Türkiye, bu mirastan çelişkili bir şekilde olumlu ve olumsuz manada etkilenmiştir. Her ne kadar 20.yüzyılın başında parçalanarak dağılsa da Osmanlı İmparatorluğu, 15. ve 16. Yüzyıllara gelindiğinde Güneydoğu Avrupa'dan Kafkaslar'a, Orta Doğu'dan Kuzey Afrika'ya uzanan geniş bir coğrafyada hüküm sürmüştür. Böylesine geniş bir coğrafyaya yayılarak yüzyıllar boyunca ayakta kalmayı başaran Osmanlı İmparatorluğu devletin bekasına önem veren köklü bir devlet yönetim geleneğine, büyük bir devlet olma öz güvenine ve imparatorluğun ömrünü uzatan "denge" siyasetine dayalı etkili bir diplomasiye sahiptir. Başta "denge" siyaseti olmak üzere bu olumlu özellikler Türkiye Cumhuriyeti'ne de sirayet etmiş ve karar alıcıların dış politikayı şekillendirirken mevcut konjonktürü göz önüne alarak denge siyasetini ustaca yürütmelerini, büyük devlet olma bilinci ve özgüveni ile hareket etmelerini sağlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde yaşadığı dağılma ve parçalanma süreci ile ardından uğradığı işgal ise Türkiye'ye daimi bir

---

Role Status-seeking Approach" (Arı & Munassar, 2020) makaleleri, Altunışık'ın 2020'de yayımladığı "The New Turn in Türkiye's Foreign Policy in the Middle East: Regional and Domestic Insecurities" (Altunışık, 2020) başlıklı makalesi, Kutlay ve Öniş'in 2021 yılında "Turkish foreign policy in a post-western order: strategic autonomy or new forms of dependence?" (Kutlay & Öniş, 2021) başlıklı makaleleri de özellikle 2014 sonrası AK Parti iktidarının dış politikasını konu edinen akademik çalışmalardan bazılarıdır.

güvensizlik duygusu şeklinde olumsuz bir miras olarak kalmıştır. Türkiye’yi bir sendrom biçiminde sürekli teyakkuzda tutan bu güvensizlik duygusu Türkiye’nin hem komşu ülkelerle hem de Batılı büyük güçlerle ilişkisine etki etmiştir. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu etnik ve dinsel açıdan çeşitliliğe sahip olsa da Türkiye Cumhuriyeti bir ulus devlet olarak ortaya çıkmıştır. Bu sebeple kimlik meseleleri de kimi zaman karar alıcıların parçalanma ve toprak kaybetme korkusunu tetikleyerek ülkenin bekası, bütünlüğü ve rejimin korunması bağlamında iç ve dış politikayı etkileyebilen bir güvenlik meselesi olarak algılanmıştır.

Haugoum’a (2019, s. 208) göre; Türk dış politikası, birbiriyle çelişen ulusal büyüklük (greatness) ve kırılganlık (vulnerability) algılarından etkilenmektedir. Bu zıt algıların kaynağı da yine Osmanlı İmparatorluğu’dur. Osmanlı mirasının yarattığı “ulusal büyüklük” (greatness) algısı Türkiye'nin modern bir büyük güç ve kendi bölgesinde lider bir devlet olma vizyonlarına itici faktör olmuştur. Bununla birlikte Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupalı güçler arasında 1920'de imzalanan ve Anadolu'nun birçok parçaya bölünerek dış denetime tabi tutulmasını öngören Sevr Antlaşması'nın izleri dış politikayı hala etkileyen kırılganlık (vulnerability) algısının kaynağını teşkil etmektedir. “Sevr Sendromu” diye adlandırılan durum Türkiye’nin güvenlik ve dış politikasını derinden etkilemiştir. Haugoum’a (2019) göre; Türkiye'deki ulusal tehdit algıları bu nedenle genellikle “ülkenin benzersiz jeostratejik konumu” ve “büyük güçlerin çıkarlarına karşı ülkenin savunmasızlığı” üzerinde odaklanmıştır. Ulusal güvenlik uzun süredir devlet meselelerine hâkim olarak Türk dış politikasında birincil endişe kaynağı olmaya devam etmektedir.

Türk dış politikasını hem olumlu hem olumsuz etkileyen uzun dönemli yapısal faktörlerden biri de “ülkenin benzersiz jeostratejik konumu” vurgusuyla karar alıcılarca ve uzmanlar tarafından sıklıkla dile getirilen “coğrafya”dır (Aydın & Ereker, 2014, s. 132-134). Sahip olduğu jeopolitik konum Türkiye’ye maddi kapasitesinin üzerinde bir güç sağlarken aynı zamanda onu güvenlik açısından da daha hassas ve kırılgan yapmaktadır. Avrupa ve Asya gibi iki büyük kıtanın kesişim noktasında yer alan, Çanakkale ve İstanbul Boğazları’na sahip, Karadeniz’i Akdeniz ile birleştiren su yolunu kontrol eden Türkiye, bölgesel ve uluslararası siyasette maddi güç açısından kendine benzeyen birçok ülkeden çok daha üstün ve etkin konumdadır. Bu açıdan jeopolitiği Türkiye’yi Rusya ve ABD gibi büyük güçlerle ilişkisinde stratejik bir konuma taşımaktadır. Türkiye’ye stratejik açıdan ciddi üstünlükler sağlayan coğrafya aynı zamanda büyük riskleri de beraberinde getirmektedir. Avrupa, Kafkaslar ve Ortadoğu gibi kritik rekabet alanları ile çevrili olması Türkiye’yi güvenlik konularında kırılganlaştırmakta ve her an dikkatli olmaya zorlamaktadır. Ayrıca Türkiye, bir yandan

Yunanistan, Bulgaristan gibi Avrupalı; diğer yandan İran, Irak, Suriye gibi Ortadoğulu her biri etnik, dini ve ideolojik açıdan farklı çok sayıda ülkeyle komşudur. Bu komşu ülkelerde 20. yüzyıl boyunca çatışma, savaş ve istikrarsızlığın eksik olmaması Türkiye'nin coğrafi açıdan güvensizlik duygusunu beslemiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar geçen süre zarfında Türk dış politikasını şekillendiren değişmez birtakım ilkeler de söz konusudur. Bu ilkelerin en belirgin olanları “batıcılık” ve “statükoculuk”tur (Oran, 1996, s. 353). Özellikle kökleri Osmanlı İmparatorluğu'na kadar uzanan “batıcılık” ilkesinin İttihat-Terakki geleneğinin bir ürünü olarak ortaya çıktığını öne süren Oran'a göre (1996, s. 353-355); “Cumhuriyet” fikri hariç, Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm Batıcı reformları İttihat ve Terakki dönemine dayanmaktadır. Cumhuriyeti kuran ve şekillenmesinde etkin rol oynayan M. Kemal Atatürk, İsmet İnönü gibi kurucu liderlerin de bu gelenekten gelmesi ve Batı'ya en açık kurum Harbiye'den mezun olmaları Türk dış politikasını Batıcılık yönünde derinden etkilemiştir. Batıcılık kimi zaman dış politikada tartışılrsa da cumhuriyetin ilk yıllarında Soğuk Savaş ve sonrası dönemde öne çıkan dış politika ilkesi olma özelliğini korumuştur ve bu ilkedен uzaklaşılması ya da bu ilkenin sorgulanması dış politikada bir sapma olarak görülmüştür.

Benzer şekilde Türk dış politikasının süreklilik arz eden ilkelerinden biri de “statükoculuk” ya da başka bir ifadeyle “anti-revizyonizm”dir (Oran, 1996, s. 355-357). Türk dış politikasına yön verenler, cumhuriyetin ilanından sonra bölgede ve sistemde oluşan mevcut statükonun korunmasına azami ölçüde dikkat etmiş ve dış politikaya dönük eylemlerinde revizyonizmden uzak kalarak uluslararası hukuk çerçevesinde hareket etmeye özen göstermiştir. Statükoculuk özellikle İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında net bir şekilde dış politikaya hâkim olurken Soğuk Savaş ve sonrası dönemde kimi zaman sorgulanmıştır. 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması ve sonrasında Yugoslavya ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Soğuk Savaş sona ermiştir. Bu dönemde sistemle birlikte Türkiye'yi çevreleyen bölgede ciddi değişim ve dönüşümler söz konusu olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönem bir dış politika ilkesi olarak statükoculuğu tartışmalı kılmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile ortaya çıkan yeni dönemin Türkiye için fırsatlar taşıdığı inancı doğrultusunda bir yandan “Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar Türk Dünyası” söylemleri diğer yandan eskiden Osmanlı toprakları olan Musul-Kerkük'ün yeniden sınırlara dâhil edilmesi gibi düşünceler ortaya çıkmıştır. Uluslararası sistemin değişen doğasının yarattığı fırsatla eski Osmanlı bakiyesi üzerinde yeniden nüfuz sahibi olmayı amaçlayan bu yaklaşım “yeni-Osmanlıcılık” tartışmalarını gündeme getirerek dış politikanın kısa bir süre de olsa revizyonist bir karakter

kazanmasına yol açmıştır (Balcı, 2013, s. 183). Bu söylemlere rağmen pratikte statükoculuk Türk dış politikasının temel ilkelerinden bir olma özelliğini korumuştur.

Türk dış politikasına dönemler itibariyle bakıldığında ise Türkiye’de karar alıcılar ülkenin kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı’na kadar olan dönemde daha çok iç meselelere odaklanmıştır ve aktif bir dış politikadan kaçınmıştır. İkinci Dünya Savaşı boyunca da tarafsızlığı tercih eden Türkiye, 1952’de gerçekleşen NATO üyeliği ile birlikte transatlantik topluluğun bir parçası olmuştur (Balcı, 2013, s. 84-87). NATO üyeliği Türkiye’nin kökleri Osmanlı’ya kadar uzanan Batılılaşma çabasına kurumsallık kazandırmıştır. Türkiye’yi Soğuk Savaş yıllarında Batı odaklı dış politikaya yönelten önemli bir faktör de Sovyet yayılcılığıdır. SSCB’nin Boğazlar için revizyon ve ülkenin doğusunda toprak talepleri ile açığa çıkan Sovyet yayılcılığı Türkiye’nin bölgesel istikrarsızlığa karşı ulusal bağımsızlığı korumaya odaklanarak dış politikada daha savunmacı bir duruş takınmasına yol açmıştır. Bu tehdit algısı Türkiye’nin doğu komşularıyla ilişkilerini asgari düzeye indirmesine ve dış politikasını ABD başta olmak üzere Batı Avrupa ülkeleri ile neredeyse birebir uyumlu hale getirmesine neden olmuştur.

Soğuk Savaş’ın sona ermesi Türk dış politikası açısından önemli bir dönemeçtir. 1990’ların başında Doğu bloğunun ve komünist sistemin çöküşü ile birlikte eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinde köklü değişiklikler söz konusu olmuştur. Bu yeni dönem Türkiye’ye Balkanlar’dan Orta Asya cumhuriyetlerine kadar uzanan bir bölgede ekonomik ve kültürel bağlarını geliştirmesi için tarihi bir fırsat sunmuştur (Öniş, 1995). Bu bölgenin iki kutuplu sistemin rekabet alanı olmaktan çıkması Türkiye’nin, salt Batı’ya bağımlılık duygusunun üstesinden gelmesi için çok önemli bir dayanak olmuştur. Buna karşın ortaya çıkan yeni uluslararası sistem başlangıçta Türk dış politikasına yön veren karar alıcılarda Türkiye’nin Soğuk Savaş sırasında sahip olduğu jeostratejik önemini kaybedeceği şeklinde birtakım endişelere yol açmıştır; ancak bu karamsar bakış açısı kısa bir müddet içerisinde terk edilerek bu yeni sürecin Türkiye’nin bölgesel rolünü ve kimliğini tanımlaması açısından önemli fırsatlar sunabileceği fark edilmiştir (Öniş, 1995, s. 49-50). Zira ekonomik açıdan eski Sovyet cumhuriyetleri ve Doğu Avrupa ülkelerinin küresel ekonomiye entegre olma süreci Türkiye’ye önemli ticaret ve yatırım fırsatları yaratmıştır. Sovyetlerin dağılmasıyla ortaya çıkan Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye’nin ortak kültürel ve dini miraslara sahip oluşu Türkiye’yi bu ülkeler için örnek alınacak bir model ülke konumuna taşımıştır. Öniş’e göre (1995, s. 50-51); bahsi geçen dönemde Türkiye, cumhuriyet tarihi boyunca dış politika yaklaşımına hâkim olan pasif tarafsızlığı istikrarlı bir şekilde terk etmeye ve bölgesel bir aktör olarak ortaya çıkmaya

başlamıştır. Yeni dönemde özgüven kazanan Türkiye, “bölgesel istikrar sağlayıcı” ve “hakem” rollerini üstlenmeye çalışmıştır (Öniş, 1995, s. 50-51). Türkiye'nin daha aktif bir tutum sergilediği dış politikasındaki bu değişim kendini Birinci Körfez Savaşı'nda olduğu gibi Ortadoğu'da ve Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ anlaşmazlığında olduğu gibi Kafkasya'daki ihtilaflarda göstermiştir.

Turgut Özal, Süleyman Demirel gibi isimlerin yönetiminde Türkiye, Soğuk Savaş'ın hemen ardından iddialı ve aktif bir dış politika izlese de doksanlı yıllar Türkiye'nin hem iç politika hem de dış politikada sıkıntı yaşadığı ve daha çok içe yöneldiği dönemlerdir. On yıl boyunca kısa süreli koalisyon hükümetleri peş peşe iktidara gelmiştir. Bu durum siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklara yol açarken dış politikada da sürekliliği etkilemiştir. 2001'de ciddi bir ekonomik kriz yaşayan Türkiye'de 3 Kasım 2002 seçimleri istikrar ve süreklilik açısından bir dönümdür. Buna göre yukarıda da belirtildiği gibi; 14 Ağustos 2001'de Türk siyasal hayatında yerini alan AK Parti, 3 Kasım 2002'de girdiği ilk genel seçimi kazanarak iktidara gelmiştir ve kesintisiz bir şekilde bu çalışmanın kaleme alındığı tarihlerde halen iktidarını sürdürmektedir. Bu süreçte AK Parti çatısı altında sırasıyla Abdullah Gül, Recep Tayyip Erdoğan, Ahmet Davutoğlu ve Binali Yıldırım başbakanlık yapmıştır. Abdullah Gül ve Recep Tayyip Erdoğan ise başbakanlık sonrası cumhurbaşkanlığı görevlerini üstlenmiştir. İlk bakışta partinin iktidara geldiği 2002 yılından itibaren kesintisiz tek parti iktidarından söz ediliyor gibi gözükse de 20 yıllık dönemde iç ve dış politikada farklılıklar olduğu özellikle de dış politika söz konusu olduğunda bir bütünsellikten söz etmenin zor olduğu söylenebilir.

2002-2007 yılları arası AK Parti'nin ilk iktidar dönemidir. 3 Kasım seçimleri sonrasında AK Parti merkez sağ ve milliyetçi solu bir arada tutan Bülent Ecevit liderliğindeki koalisyon hükümetine son vererek “tek parti” iktidarını başlatmıştır. Böylece Türkiye'de AK Parti iktidarı ile birlikte zayıf hükümetler dönemi sona ermiştir. Bu ilk dönemde önce 3 Kasım seçimlerinin hemen ardından Abdullah Gül, 58. Hükümeti kurarak başbakan olmuştur. Siyasi yasağının kalkmasının akabinde Recep Tayyip Erdoğan 15 Mart 2003'te 59. Hükümeti kurarak başbakan koltuğuna oturmuştur. Bu dönemde Erdoğan, başbakan olsa da Abdullah Gül, Ali Babacan, Abdullatif Şener ve daha sonra Ahmet Davutoğlu gibi şahsiyetler iç ve dış politikada oldukça etkili olmuştur. Robins'e (2013, s. 381) göre; AK Parti ilk zaferinden bu yana, giderek lideri Recep Tayyip Erdoğan'ın egemenliğine girmiştir ve bu süreçte üstün konumunu korumak için tasarlanmış bir iktidar formülü geliştirmiştir. Bu iktidar formülü; özellikle “Anadolu kaplanı” olarak adlandırılan yeni iş elitlerini yaratan refah artırıcı gelişen bir ekonomiye, içeride politik ve ideolojik açıdan Kemalist seçkinlerden oluşan bürokratik askeri vesayeti sonlandıran

güçlü ve artan bir popülist liderliğe, dışarı ile olan ilişkiler noktasında da en azından 2011 yılına kadar “komşularla sıfır sorun” yaklaşımı çerçevesinde potansiyel dış politika tuzaklarını etkisiz hale getirerek Türk milletinin özgüvenini yeniden inşa etmek şeklinde izlenen bir stratejiye dayanmaktadır (Robins, 2013, s. 382). Bu strateji doğrultusunda 2002 seçimlerinden galip çıkan AK Partili politika yapıcılarını ilk iktidar dönemlerinde Türkiye'nin uluslararası alandaki rolünü canlandırmaya odaklanmıştır. Donelli'nin (2020, s. 231) belirttiği gibi; bu süreçte karar verme gücünün kademeli olarak ordudan uzaklaşması, tamamen farklı arka planlara ve kimliklere sahip yeni seçkinler ortaya çıkarmıştır ve karar alıcıların dış politikaya dönük tehdit ve fırsatlarla ilgili algıları, önceki on yıllara kıyasla büyük ölçüde değişmiştir. Daha önce ulusal güvenlik ve istikrar için potansiyel bir tehdit olarak algılanan küresel ve bölgesel çevre, Türkiye'nin yeni dış politika anlayışında daha ihtiraslı amaçların beslendiği bir oyun alanı haline gelmiştir (Donelli, 2020, s. 231).

Bu dönem Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB)'ne üyelik sürecinin gerçek bir olasılığa dönüştüğü ve bu bağlamda AB'ye uyum sürecinin hız kazandığı Avrupa ile ilişkilerin son derece uyumlu olduğu bir dönemdir. AB üyeliği doğrultusunda hızlı bir reform süreci içerisine girilmiştir. Bu doğrultuda özellikle iç politikada demokratikleşme, insan hakları gibi hususlar önem kazanmış, temel hak ve özgürlükleri genişleten yapısal reformlara ve kalkınmacı politikalara yer verilmiştir. Bu açıdan Avrupa ile ilişkiler önceki ve sonraki dönemlerle kıyaslandığında daha pozitif bir görünüm sergilemiştir. Buna karşın ABD ile ilişkiler 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrası ABD'nin terörizme karşı küresel savaşı doğrultusunda 2003 yılında gerçekleştirdiği Irak işgalinin gölgesinde kalmıştır. Türkiye, 3 Mart Tezkeresi'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nde reddinin ardından ABD'nin Irak'ı işgalinde yer alamamış ve bu süreçte yaşanan birçok hadise Türk-Amerikan ilişkilerinin “stratejik ortalık” boyutunu sorgulatmıştır (Doğan, 2019, s. 146).

AK Parti iktidarının ilk dönemini kapsayan 2002-2007 yılları arasında akademisyen Davutoğlu, dış politika başdanışmanı olarak Türk dış politikasını hem reel-politik hem de ideal-politik öğeler içeren ve kimi zaman eleştirilen “stratejik derinlik” diye adlandırılan bir anlayışla yön vermeye başlamıştır. Türkiye'yi bölgesel ve küresel bir güç yapma iddiası taşıyan bu anlayış Türkiye'nin yumuşak gücünü ön plana çıkararak “komşularla sıfır sorun”, “pro-aktif dış politika”, “ritmik diplomasi” gibi kavramlar etrafında şekillenmiştir (Aras, 2014, s. 1). Erdağ ve Kardaş'a (2012) göre; 2002-2010 arası dönemde Davutoğlu'nun geliştirdiği “stratejik derinlik” yaklaşımıyla Türkiye'de yeni bir stratejik kültür ortaya çıkmıştır. Bu yeni anlayışta ağırlıklı olarak güvenlik bürokrasisi ile askeri elitlerin etkisinde maddi kapasiteye dayalı

devletin bekası ve güvenliğini önceleyen realist ve savunmacı bir karaktere sahip geleneksel Türk dış politikasının ve stratejik kültürünün öncelikli kaygılarından olan coğrafya ve komşu ülkelere yönelik tehdit algısının ötesine geçilmiş ve bu unsurlar tehditten ziyade fırsat olarak görülmüştür. Türkiye'nin Batılı kimliği ile beraber İslami kimliğini de içeren çok yönlü bir kimliğe sahip olduğu iddia edilmiştir. Ortadoğu, Kafkasya, Orta Asya, Afrika ve Güney Amerika gibi farklı coğrafyalara dönük politikalar hayata geçirilerek çok boyutlu bir dış politika uygulanmıştır (Erdağ & Kardaş, 2012, s. 69-71).

Ne var ki Davutoğlu'nun stratejik derinlik" yaklaşımı Türkiye'nin geleneksel dış politikası bağlamında eleştirilmiştir. Özellikle "komşularla sıfır sorun" ilkesi doğrultusunda Türkiye'nin komşuları Suriye ve Irak gibi ülkelerle geçmişte yaşadığı sorunları geride bırakıp ekonomik siyasal anlamda yakın ilişkiler içerisine girmesi, Türkiye'nin İsrail'in bölgedeki rakibi İran'ı nükleer programı konusunda uluslararası sistemle uzlaştırma çabası, Filistin sorununda Batı'nın terör örgütü olarak nitelendirdiği Hamas ile temas içerisinde olması hem Batı'da hem de ülke içinde seküler kesimlerde endişe yaratmıştır. Bu gibi gelişmeler sonucu Türkiye'nin Batı'dan uzaklaşarak "eksen kayması" yaşadığı iddia edilmiştir. AK Parti iktidarının ikinci dönemi olan 2007-2014 yılları arasında yaşanan gelişmeler bu iddiaları artırmıştır. 2009 yılında o dönem Başbakan olan Erdoğan'ın İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres ile yaşadığı "One Minute" hadisesi ve İHH adlı bir sivil toplum örgütünün Filistinlilere yardım götürme çabası sonrası yaşanan "Mavi Marmara" olayı Türkiye'nin İsrail özelinde Batı ile ilişkilerini sorgulanır kılmıştır. Aynı dönemde Türkiye-AB ilişkileri belirgin şekilde gerilemiştir. Her iki tarafta üyelik sürecinden resmen vazgeçmemiş olsa da ilk dönemin kararlılığından uzaklaşmıştır. Ayrıca 2010 yılında Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı içeren bölgede patlak veren Arap Baharı süreci de Türkiye'nin başta "komşularla sıfır sorun" politikası olmak üzere Davutoğlu ile birlikte Türk dış politikasını yönlendiren birtakım ilkeleri sorgulatmıştır (Aras, 2014). 2011'de Suriye iç savaşının patlak vermesi ve 2013'te Mısır'da meydana gelen askeri darbe Türkiye'nin güvenlik kaygılarını artırarak bölgesel politikadaki iddialı tutumunu etkilemiştir. İç savaşlar, başarısız devletler ve bu süreçte ortaya çıkan insani sorunlar tüm bölgeyi karıştırarak dönüştürmüştür. Bu bölgesel ortam, Türkiye'yi dış politika önceliklerini de etkilemiş ve dönüştürmüştür.

Yukarıda da belirtildiği gibi 2014 sonrası AK Parti'nin üçüncü iktidar dönemi olarak değerlendirilebilir. Bu tarihten sonra 2017 sonrası iç politika ve dış politika açısından önemlidir. 2014'te Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı olması, ardından Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesinin yanı sıra hükümeti devirmeye yönelik 15 Temmuz 2016 tarihinde

yaşanan darbe girişimi hem iç hem dış politikayı derinden etkilemiştir. Ayrıca bu dönemde AK Parti'nin sergilediği iç ve dış politikada Erdoğan ile birlikte etkili olan Gül, Babacan ve Davutoğlu gibi isimlerin partiden uzaklaşması ve AK Parti'nin Türkiye'de milliyetçi kimliği ile öne çıkan Devlet Bahçeli liderliğindeki MHP ile "Cumhur İttifakı" adı altında bir blok oluşturarak iktidarını sürdürmesi de bu dönemi AK Parti iktidarının önceki dönemlerinden ayıran önemli faktörlerdir. Bu sebeple parti politikalarında Erdoğan ile birlikte etkili olan birtakım isimlerin partiden ayrılması 2017 sonrasının net bir şekilde "Erdoğan Dönemi" olarak adlandırılmasını kolaylaştırmaktadır. "Erdoğan Dönemi" olarak adlandırılabilir özelliklerle 2017 sonrası dönem ulusal, bölgesel ve küresel gelişmelerin de etkisiyle Türk dış politikası açısından birtakım farklılıkların ve sürekliliklerin söz konusu olduğu bir dönemi yansıtmaktadır. Bu sebeple bahsi geçen dönemde Türkiye'nin dış politikasını sağlıklı bir şekilde analiz edebilmek için çalışmanın bu aşamasında öncelikle 2000'li yıllar içerisinde uluslararası sistemde meydana gelen değişim ve dönüşümlere ana hatlarıyla yer verilecektir ve uluslararası düzlemin Türk dış politikasına yansımaları ortaya konacaktır. İkinci alt başlıkta da bölgesel ve ulusal bağlama kısaca değinilecektir ve bu bağlamın Türk dış politikası üzerindeki etkisi sorgulanacaktır.

2. 2014 Sonrası (Erdoğan Dönemi) Türk Dış Politikası

2.1. Uluslararası Sistem Bağlamında Türk Dış Politikası

İlk yarısına iki dünya savaşını sığdıran 20. yüzyılın ikinci yarısı, ABD ve SSCB etrafında ideolojik olarak iki kutba ayrıldığı statik bir yapıya sahip Soğuk Savaş'a tanıklık etmiştir. 1990'lı yılların başında ani ve beklenmeyen bir biçimde SSCB'nin dağılması ve sosyalist yönetim biçimlerinin ortadan kalkması uluslararası sistemde belirgin bir kırılma yaratmıştır. Hem Sovyet tipi sosyalizm modeli çökmüş hem de Sovyetler Birliği ve Yugoslavya gibi etnik temelli federasyonlar dağılmıştır. Bu çökme ve dağılmalar kimi yerde yumuşak kimi yerde de oldukça çatışmalı bir şekilde gerçekleşmiştir. 20.yüzyılın son on yılında küresel güç rekabeti sona ermiştir. ABD tek süper güç olarak kalmış ve onun temsil ettiği liberal, kapitalist sistem SSCB'nin komünist sistemi karşısında zafer kazanmıştır. 21. Yüzyılın ilk yıllarında "yeni dünya düzeni" kavramı öne duyulmaya başlamıştır. Bu kavram Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrası ortaya atılmıştır. Kavram, ABD'ye Sovyet sonrası sistemde askeri gücünü kullanarak küresel ölçekte dünya barışını tesis edici ve koruyucu "istisnai" bir rol yüklemiş ve "Amerikan Barışı" (Pax-Americana) düzenine geçişin kilit söylemi olmuştur (Yeşiltaş & Pirinççi, 2020, s. 21).

Amerika'nın liderliğinde “yeni dünya düzeni” kavramı altında inşa edilmeye çalışılan küresel düzen 1990'ların sonlarına doğru ciddi meydan okumalarla karşı karşıya kalmıştır. Bu meydan okumalardan ilki 11 Eylül 2001 yılında El Kaide militanlarının kaçırdıkları bir uçakla ABD topraklarında gerçekleştirdikleri çok sayıda insanın hayatını kaybettiği ABD'nin “süper güç” imajını sarsan terör eylemidir. Bu tarihlerde iktidardaki isim Cumhuriyetçi Başkan George W. Bush'tur ve Bush'un ekibi “yeni muhafazakârlar” olarak bilinen sertlik yanlısı isimlerden oluşmaktadır. Bu ekip Amerikan hegemonyasının devamı ve uluslararası sistemin mevcut düzeninin korunması adına ABD'nin yeri geldiğinde tek taraflı hareket etmekten çekinmemesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım 2002 yılının Eylül ayında Bush yönetiminin açıkladığı “Ulusal Güvenlik Stratejisi”³ ile pratiğe dönüşmüştür. “Bush Doktrini” olarak bilinen yaklaşımla Kuzey Kore, İran ve Irak gibi ülkeler “Şer eksenli” olarak tanımlanmış ve hedef ülke olarak belirlenmiştir. “Bush Doktrini”nin hayata geçtiği ilk yer Afganistan'dır. ABD, 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren El Kaide örgütünü desteklediği ve topraklarında üstlendirdiği gerekçesiyle Afganistan'daki Taliban yönetimini hedef almıştır. Ardından uluslararası hukuk ve kamuoyu açısından meşruiyeti tartışmalı Irak saldırısını gerçekleştirmiş ve bu ülkeyi işgal etmiştir. Gelinen süreçte ABD, Afganistan'da hedeflediği gibi Talibanı yok etmeyi başaramazken ülkedeki kaos ve kargaşa hem bölgesel hem küresel güvenliği bozacak düzeye ulaşmıştır. Benzer şekilde Irak'taki işgal Saddam Hüseyin rejimini ortadan kaldırırken bu ülkeyi etnik ve mezhepsel olarak bölmüş ve Irak'ı bölge için istikrarsızlık kaynağı haline getirmiştir. Bu süreçte ABD, zayıf toplumlara sert güç kullanmaktan çekinmemiş, kimi zaman insan hakları ve demokrasi söylemiyle çelişir eylemler gerçekleştirmiştir. Süreç içerisinde ABD'nin liderlik iddialarının meşruiyeti ciddi manada sarsılmıştır.

Soğuk Savaş sonrası oluşan statükoyu değiştiren ve dönüştüren gelişmeler 11 Eylül 2001 saldırılarının etkileriyle sınırlı değildir. 1990'ların başında ABD liderliğinde oluşan tek kutuplu dünya düzeninin başlıca norm ve temel ilkelerine meydan okuyan yeni yükselen devletler ortaya çıkmıştır. Brezilya, Çin, Hindistan ve Güney Afrika gibi yükselen güçler, gelişmekte olan devletlerle birlikte mevcut sisteme dair memnuniyetsizliklerini ortaya koymaktadır. Bu ülkelerin oluşturduğu BRIC, IBSA gibi gruplar küresel iktisadi ve kapitalist sistemin dinamiklerini etkileyen derin bir yapısal dönüşümün parçasıdır (Hurrell, 2021, s. 160). Örneğin Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'den oluşan BRIC ülkeleri toplam küresel döviz rezervinin %50'sine sahiptir ve bu ülkeler dış yardımlara bağımlılıklarını ciddi oranda azaltmış

---

³ ABD'nin 2002 tarihli bahsi geçen güvenlik stratejisi için bkz. (<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>). Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2022

ya da tamamen sona erdirmiştir. Böylece bu yükselen ülkelerin yarattığı dönüşüm küresel ekonomiyi ve küresel iktisadi güç dengelerini ciddi manada değiştirmiştir. Büyük Buhran'dan sonra yaşanan en kötü finansal kriz olarak değerlendirilen 2007-2009 küresel finans krizi de gelişmiş kapitalist merkezleri ekonomik açıdan son derece derinden sarsmış ve küresel düzendeki dönüşümü etkilemiştir. Bu kriz Batı'nın merkez ekonomilerine önemli oranda zarar verse de Hindistan, Çin gibi yükselen güçler krizden daha az etkilenmiştir.

Son yıllarda Birleşmiş Milletler (BM)'de özellikle Güvenlik Konseyi'nin yapısına yönelik eleştiriler de artmıştır. Brezilya, Hindistan, Çin, Meksika gibi ülkelerin yaşadığı ekonomik kalkınma eğilimi arttıkça yükselen güçler uluslararası sistemde siyasal açıdan daha fazla hak ve söz sahibi olmayı talep etmektedir. Günümüzde bir yandan küresel ekonomideki değişimlerle diğer yandan teknoloji ile bağlantılı gelişmelerle, sosyal ve politik hareketlerce beslenen bir güç yayılması söz konusudur ve bu yayılma küresel düzenin mevcut halini sorgulanır kılmaktadır. Hurrel'e (2021, s. 163) göre; gücün bu şekilde yayılımı sistemin başat devletleri ile yükselen güçler gibi aktörlerin sistem içerisinde etkili bir güç ve nüfuz sahibi olmasını zorlaştırmakta yükselen devletlerin buldukları bölgeleri kontrol altına almasını ve zayıf devletlerden devamlı bir destek sağlamasını da güçleştirmektedir. Bu sebeple büyük devletler ile yükselen güçlerin ilişkileri kadar sistemdeki zayıf aktörlerin de tutum ve eylemlerinin dikkate alınması gerekmektedir. Hızlı bir büyüme/kalkınma süreci yaşayan devletlerin yönetimleri, ülke içerisinde çok sayıda grubun yüksek düzeyde bir mobilizasyona ve güce sahip olmaya başlamasından dolayı uyumlu, tutarlı bir dış politika izlemek noktasında zorlanmaktadır (Hurrel, 2021, s. 163).

Yeni uluslararası sistemin birtakım yapısal özelliklerinden söz edilebilir. Öncelikli olarak yeni oluşmakta olan düzende bir önceki dönemde devletlerarasında var olan hiyerarşik yapıdan uzaklaşılırken sistemi askeri-stratejik, siyasal ve ekonomik olarak tek düzeyde ele almak güçleşmektedir (Sönmezoğlu, 2014, s. 622-623). Örneğin bir önceki dönemin "süper gücü" olarak adlandırılan ABD, günümüzde askeri ve siyasi açıdan piramidal bir hiyerarşide en tepede yer alsa bile devletlerin ekonomik, teknolojik kapasiteleri ve bunları kullanabilme yetenekleri noktasında durum farklılaşmakta ve çok merkezli bir yapı söz konusu olmaktadır. Şekillenmekte olan sistem uluslararası ilişkiler üzerine çalışan kimi düşünürlerce "hiyerarşik" ve "çok merkezli" ilişki paternlerinin iç-içe geçerek birlikte işlev gördüğü bir yapı olarak değerlendirilmekte ve sistemin ABD'nin "yönlendirici liderliği" altında bir güçlü devletler oligarşisinin denetiminde olduğunu öne sürülmektedir (Sönmezoğlu, 2014, s. 623). Yeni uluslararası sistemin temel eğilimleri incelendiğinde ise ilk öne çıkan husus; yeni dönemde

ideolojik faktörlerin öneminin azalması, etnik ve dini temelli bir çatışma motivasyonunun etkisini sürdürmesidir. Uluslararası sistemin geleceği birbiriyle çelişkili iki ayrı sürece bağlanabilir ve bu süreçler “ayrışma” ve “bütünleşme” eğilimleri ile açıklanabilir. Özellikle “ayrışma” eğilimi “ulusların kendi kaderini tayin hakkı” doğrultusunda sadece federatif değil üniter devletleri de ciddi şekilde etkileyen bir eğilim olarak gelişim göstermektedir (Sönmezoğlu, 2014, s. 623-627).

Kutlay ve Öniş’e (2021, s. 1088) göre de liberal uluslararası sistem, Batı’nın geri çekilmesi ve büyük bir statü arayan Çin de dâhil olmak üzere yeni güç merkezlerinin ortaya çıkmasının bir sonucu olarak batı sonrası bir düzene doğru kaymaktadır. Bu kayma Soğuk Savaş’ın hemen ardından oluşan tek kutupluluğun azalması şeklinde tezahür ederken dış politika noktasında bölgesel ve orta büyüklükteki güçlerin dış ilişkilerinde sahip oldukları özerk alanları genişletmektedir. Yeni kazanılan bu özerk alan, bölgesel ve orta büyüklükteki aktörlerin batı liderliğindeki hiyerarşik düzene bağımlılıklarını azaltmalarına imkân tanımaktadır. Hegemonik güç yapılarına bağımlılıklarını azaltmaya çalışan küresel Güney’deki devletlerin uzun süredir dış politika gündeminde yer alan bu özerklik arayışı “stratejik özerklik” olarak kavramsallaştırılmaktadır (Kutlay & Öniş, 2021, s. 1089). Stratejik özerklik; “bir [devletin] nesnel gerçek dünya kısıtlamalarını dikkate alarak sahip olabileceği maksimum seçim kapasitesi”⁴ olarak tanımlanabilir.

Donelli’nin (2020) de vurguladığı gibi; bir devletin ne istediğini veya ne yapmaya çalıştığını liderler ve iç güçler belirlese bile, neler yapabileceğini ağırlıklı olarak sistemsel düzey belirlemektedir ve Türk dış politikası da bu realiteden azade değildir. Süreç içinde esas olarak sistemik belirleyiciler Türkiye’yi bölgeye yönelik yumuşak güç odaklı politikasını değiştirmeye zorlamıştır. Bu noktada 2014 sonrası “Erdoğan Dönemi” dış politikası analiz edilirken önceki dönemlerle kıyaslandığında altı çizilmesi gereken ilk dikkat çekici farklılık da bu dönemde Türkiye’nin uluslararası sistem içerisinde daha fazla “stratejik özerklik” arayışı içerisinde olmasıdır. Türkiye’nin son dönem dış politika hamleleri “yerli” ve “milli” olma kavramları ile bağlantılı bir şekilde “Ankara merkezli siyaset üretme çabası”, bir “özerklik ve bağımsızlık” arayışı olarak değerlendirilmektedir (Özkır, 2020, s. 17-24). “Stratejik özerklik” arayışı kendini bir yandan Türkiye’nin askeri savunma alanında kendi kendine yeter bir ülke haline ulaşmasını sağlayacak milli bir savunma sanayii geliştirme çabasında gösterirken; diğer

---

⁴Stratejik özerklik kavramıyla ilgili bu tanım; Leticia Pinheiro ve Maria Regina Soares de Lima tarafından “Between autonomy and dependency: the place of agency in Brazilian foreign policy” başlıklı çalışmalarında Juan Carlos Puig’e atıfla kullanılmaktadır. Bahsi geçen çalışma ve stratejik özerklik kavramı için bkz. (Pinheiro & Lima, 2018, s. 4)

yanda Türkiye'nin belirli dış politika hedeflerine ulaşmak için farklı konularda Rusya, İran gibi devletlerle esnek ittifaklar arayışında açığa çıkmaktadır. Duran'a (2016) göre; Ak Parti yönetiminin son yıllarda dış politikada belirlediği hedefler, Türkiye'nin uluslararası konumunu yükseltmek ve küresel sistemde daha etkin bir aktör olmaktır. Bu hedeflerin önemli araçları da sert gücün de dâhil olduğu "pro-aktif" ve "girişken" bir diplomasıdır.

Türkiye'nin son dönemdeki "stratejik özerlik" arayışına eleştirel yaklaşan isimlerden biri olan Keyman (2021) ise bu kavramın Türk dış politikasına ne şekilde yansıdığını maddeler halinde sıralamıştır: Ona göre; Türk dış politikasına yansıyan şekliyle stratejik özerlik, yumuşak güçten ziyade sert güce dayanarak askeri alanı önelemekte, bölgesel liderlik ve küresel aktörlük iddiası taşımaktadır ve son dönemde Türk dış politikasına etki eden stratejik özerklik, aktif küreselleşme yerine seçici küreselleşmenin tercih edildiği bir ilişki biçimi olarak tezahür etmiştir. Bu açıdan Türk dış politikasında bağımsız ulus devlet temelinde esnek ittifaklar ve ilişkiler ön plana çıkmıştır. Özellikle bu son dönemde ABD ve Rusya gibi büyük güçler arasındaki ilişkilerde bir dengeleme arayışı söz konusu olmuştur. Bu haliyle stratejik özerklik; Türkiye'nin başta Amerika, AB, NATO, Rusya ve İran ile olan ittifak ilişkileri olmak üzere Suriye, Libya, Doğu Akdeniz ve Kafkasya'ya dönük politikalarından Yunanistan, Mısır ve İsrail ile olan ilişkilerine kadar geniş bir alanda pratiğe dökülmüştür. Bu dönemde Türkiye'nin dış politikasını yönlendiren karar alıcıların söylemlerinde "Türkiye'yi sahada ve masada güçlü kılmak" şeklindeki ifadeler sıklıkla kullanılmıştır (Keyman, 2021).

Nitekim Erdoğan Dönemi" dış politikasının öne çıkan bir diğer özelliği de "iddialı" bir tarza (assertive style) sahip olması ve "işlemsel/çıkar" (transactional basis) temeline dayanmasıdır (Haugom, 2019, s. 210-212). Dış politikadaki iddialı tutum kendisini hem Türkiye'nin Batılı müttefiklere karşı uyguladığı diplomaside hem de Türkiye'nin Suriye, Libya örneklerinde görüldüğü üzere askeri gücünü ulusal sınırların ötesine taşıma konusundaki istekliliğinde belirginleşmektedir. "Erdoğan Dönemi" dış politikasının önemli bir özelliği de herhangi bir örgüt, kurum ya da ülke ile tam bir ilişki biçiminden ziyade dış politikada çıkar ve fırsat odaklı bir yaklaşımın sergilemesidir. İşlemsel ya da çıkar odaklı bu yaklaşım kendini AB gibi belirli kurumlarla ya da ABD, Rusya gibi ülkelerle ilişkilerde göstermektedir. Bu tutumun somut bir örneği Rusya ile geliştirilen ilişkilerde görülebilir. Türkiye, Rusya ile ilişkilerinde Kırım Sorunu, Ukrayna Krizi, Suriye, Libya gibi meseleler de farklı düşünse de S-400 savunma sisteminin alımını bu ülkeden gerçekleştirerek savunma sanayi alanında ortak hareket edebilmektedir. Bu örnek Türkiye'nin son dönemde dış politikasını "kompartımanlara" ayırarak yürütmeye başladığının da bir göstergesidir.

AK Parti hükümetinin dış politikasını destekleyen isimlerin de son dönemde dış politikaya hâkim olan “iddiayı” ve “aktivizmi” açıklarken öne sürdükleri ilk argüman, 2000’li yılların ikinci on yılından itibaren uluslararası sistemin bir dönüşüm içerisinde olduğu ve bu doğrultuda küresel ve bölgesel ilişkilerde çok kutupluluğun ve jeopolitik güç mücadelesinin öne çıktığıdır. Bu bakış açısına göre; uluslararası sistem ve bölgesel sistemde meydana gelen kırılmalar ciddi belirsizlikler yaratmaktadır ve bu belirsizliklerden en az hasarla çıkmanın yolu iddialı bir dış politika geliştirmektedir. Benzer şekilde Türkiye’yi geleneksel dış politikasında değişikliğe zorlayan da küresel ve bölgesel belirsizliklerin yarattığı kırılmalardır. Örneğin Ataman, son dönem Türk dış politikasındaki değişim ve dönüşümü uluslararası sisteme yön veren Batılı güçlerin tutumlarındaki değişikliğe atıf yaparak rasyonelleştirmektedir (Özkır, 2020, s. 17). Ona göre; özellikle geçmişte Batılılarca ahlaki bir olgunun ifadesi şeklinde sıklıkla kullanılan “uluslararası hukuk”, “uluslararası kurumlar” gibi söylemler son yıllarda Batı’da söylem ve pratikte gerilerken Türkiye’nin dış politika yapım sürecine insani kaygıların merkezde olduğu bir dış politika olarak tezahür etmektedir. Soğuk Savaş sonrası döneme tek süper güç olarak giren ABD, uluslararası normlar ve çok taraflılığa dayalı bir düzeni kurma ve muhafaza etme derdinden uzaklaşmıştır. Bu sebeple liberal düzenin restorasyonu ya da ABD’nin küresel liderliğinden bahsetmek zorlaşmaktadır. Bu bakış açısına göre; yeni dönemde sistemde ABD ve Çin gibi büyük güçlerin rekabeti hızlanmıştır ve sistem Soğuk Savaş benzeri bir forma bürünmüştür.

2.2.Bölgesel ve Ulusal Düzlem Bağlamında Türk Dış Politikası

Türkiye’nin dış politikasını uluslararası sistemle birlikte şekillendiren diğer düzlemler de bölgesel ve ulusal düzlemdir. Bölgesel düzlem açısından Türkiye; Balkanlar, Ortadoğu, Güney Kafkasya, Orta Asya-Avrasya ölçekli parçalı bir dış politika ortamının içinde yer almaktadır (Yeşiltaş & Pirinççi, 2020, s. 63) Soğuk Savaş sonrası Türkiye’nin etkileşim içerisinde olduğu bu bölgelerin her biri ciddi bir dönüşüm yaşamıştır. Nitekim Sovyetler Birliği’nin çöküşü ve Yugoslavya’nın dağılması Güney Kafkasya, Avrasya ve Balkanlar’ın güvenlik ve istikrarını derinden etkilemiştir. Birinci ve İkinci Körfez Savaşları, 11 Eylül Saldırıları ve 2010 yılında Tunus’ta patlak vererek Arap coğrafyasında yayılan Arap Baharı ayaklanmaları da Orta Doğu ve Kuzey Afrika’yı hem istikrarsızlaştıran hem de dönüştüren önemli hadiselerdir. Bahsi geçen olayların hepsi bir şekilde etkilemiş olsa da Arap Baharı ayaklanmaları Türkiye’nin güvenliğini ve dış politikasını derinden etkilemiştir (Altunışık M. B., 2020, s. 1-22). Bu süreç Ortadoğu ve Kuzey Afrika’yı Türk dış politikası açısından öncelikli

kılmıştır. Bununla birlikte Doğu Akdeniz ve Güney Kafkasya merkezli gelişmeler de Türk dış politikasını meşgul eden önemli dış politika konularıdır.

Arap Baharı sonrası Türkiye'nin de içinde yer aldığı jeopolitik ortam daha da karmaşık bir hal almıştır. Türkiye, İran ve Suudi Arabistan liderliğindeki üç bölgesel güç bloğu, bölgesel düzeni şekillendirmek için rekabeti artırmıştır. Bu üç ülke ayaklanma yaşayan ülkelerin içerideki güç mücadelelerini etkilemiş ve bu mücadelelerden etkilenmiştir. Bu sürecin güney sınırı boyunca güvenliğine yönelik çok sayıda tehdide yol açması Türkiye'nin dış politikada sert güce daha sık başvurarak daha aktif davranmasını tetiklemiştir. Donelli (2020, s. 240-241)'ye göre hem bölgesel gelişmeler hem de ABD, Rusya ve AB gibi bölge dışı güçlerin ülke içinde istikrarsızlığın üreticisi olarak görülmesinden kaynaklanan tehdit algısının artması Türkiye'nin kendine biçtiği “merkez ülke” şeklindeki rol anlayışı yerini “tampon ülke” rolüne bırakmıştır. Bu bakış açısına göre; Türkiye, son dönemde Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi kendisini bir tampon devlet olarak görmektedir.

Haugom (2019, s. 213-215) da Erdoğan dönemine denk gelen Türk dış politikasında yaşanan değişimi son on yılda iki dış ve iki iç olmak üzere dört önemli gelişmeyle bağlantı kurarak açıklamaktadır. Türkiye'nin bölgesel ve iç güvenlik ortamında yaşanan bozulma, Batılı müttefiklere karşı hissedilen hayal kırıklığı politika değişiminin dış faktörleri olarak görülmektedir. Yürütme gücünün cumhurbaşkanlığında toplanması ve hükümetin seçmen yapısındaki değişiklikler dış politikayı etkileyen diğer iki iç faktör olarak değerlendirilmektedir (Haugom, 2019, s. 213).

Türk dış politikada son dönemde yaşanan değişimi açıklamak adına öne sürülen bu savlara bir de Türkiye'nin AK Parti iktidarı döneminde son 20 yılda yaşadığı kapasite artışını da eklemek faydalı olacaktır. Türkiye son yıllarda ciddi kapasite artışı yaşamıştır. Bu doğrultuda bir devletin kapasite değerlendirmesi açısından öne çıkan hususlardan ilki maddi güçtür. Yumuşak güç ve yönetimsel güç de maddi güçle beraber bir ülkenin kapasitesini etkilemektedir. Meseleye bu çerçeveden bakıldığında sert güç kendini askeri ve ekonomik kapasite ile birlikte göstermektedir. Bir devletin etkili ve başarılı bir dış politikayı hayata geçirebilmesi için gerekli olan önemli faktörlerden biri askeri kapasitesini de artırmasını sağlayacak “ekonomik kapasite”dir. Yani bir devletin küresel siyasette öne çıkarak sistemi etkileyen faaliyetlerde bulunabilmesi için ekonomik kapasitesinin büyüklüğü hayati önem taşımaktadır. Büyük bir ekonomik güce sahip devletler bu güç noktasında zayıf olan devletlere karşı siyasi, askeri ve kültürel güçlerini rahatlıkla etkili bir şekilde kullanabilmektedir. Buna

karşın ekonomik sorunlar yaşıyan devletler ise sistemi etkileme noktasında etkisiz kalırken aynı zamanda ekonomik açıdan kırılğan ve dış yardımlara daha bağımlı hale gelmektedir. Böyle bir durum bu devletler açısından tam bağımsız ve özerk bir dış politika uygulamayı güçleştirmektedir.

Konuya Türkiye özelinde bakıldığında Türkiye kurulduğu ilk yıllardan itibaren ciddi ekonomik sorunlarla boğuşmak zorunda kalmıştır. İki savaş arası dönem, Soğuk Savaş dönemi ve sonrası dönem ki özellikle 1990'lı yıllar Türkiye'nin ekonomik krizlerle sarsıldığı ve sürekli bir dış borç arayışı içerisinde olduğu dönemlerdir. Bu yüzden Türkiye, içinde bulunduğu ekonomik darboğazı aşmak noktasında ABD başta olmak üzere Batılı devletlerle yakın ilişkiler kurmuştur ve liberal düzenin Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi önemli ekonomik kurumlarıyla ilişkiler içerisinde olmuştur. Bu sebeple orantısız bir karşılıklı bağımlılık çerçevesinde sürekli Batı Bloku'nun desteğine ihtiyaç duyan Türkiye, kendi manevra alanını daraltacak şekilde Batılı güçlerin dış politikada kendine biçtiği rolün dışına çıkmakta zorlanmış ve daha itaatkâr bir dış politika sergilemek zorunda kalmıştır (İnat, 2014, s. 6-7). 2000'li yılların başında da ciddi bir ekonomik krizle sarsılan ve bu krizi IMF tarafından hazırlanan ağır bir reçete ile atlatan Türkiye, her ne kadar ekonomik sorunlarından tamamen kurtulmasa da son 20 yılda önemli bir ekonomik büyüme yaşamıştır. Türkiye'de, 2000'li yılların ilk 20 yılında başarılı bir ekonomik ve sosyal kalkınma performansı sergilenmiş ülkedeki istihdam ve gelir seviyesi artmıştır. Dünya Bankası verilerine göre; Türkiye'de Kişi Başına Milli Gelir (GSMH) 1990'da 8.430 dolar iken 2020 yılı itibarıyla 26.900 dolar civarındadır.⁵ Ülkedeki yoksulluk oranı 2002-2015 yılları arasında yarıdan fazla azalırken aşırı yoksulluk ise daha da hızlı azalım göstermiştir. 2009'dan beri G-20 ülkeleri arasında olan Türkiye'de bugün hala ekonomide kırılğanlık sürse de Türkiye'nin yaşadığı ekonomik büyüme dış politikasına da yansımıştır ve bu gelişme Türkiye'nin artan askeri kapasitesiyle birleşince bölgesinde etkili bir dış politika sergilemesini kolaylaştırmıştır. Sert gücün önemli bir göstergesi olan askeri kapasite noktasında Türkiye savunma sanayinde yerliliğe önem vermeye başlamıştır. T.C. Savunma Sanayi Başkanlığı verilerine göre; Türkiye'nin daha önceki dönemlerde 248 milyon dolar olan savunma ve havacılık ihracatı, 2021'de 13 kat büyüyerek 3,224 milyar dolara ulaşmıştır. 2002'de sadece 66 savunma projesi yaklaşık yüzde 80 dışa bağımlılık oranı ile yürütülürken; gelinen süreçte yüzde 65'in üzerinde yerlilik oranı ile proje

---

⁵ Türkiye'nin ekonomik verileri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Dünya Bankası resmi internet sitesi (:https://databank.worldbank.org/views/reports/reportwidget.aspx?Report_Name=CountryProfile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=TUR). Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2022.

sayısı 12 kat artarak 793'e ulaşmıştır.⁶ Türkiye, bu haliyle orta büyüklükte bir ekonomik kapasiteye ve hala dışa bağımlı bir savunma sanayine sahip olsa da geçmişe oranla ekonomik yardımlar ve askeri eylemlerin finansmanı ve teknolojisi açısından daha iyi imkânlarla sahiptir ve kendisine yönelik ekonomik yaptırımlara karşı da daha dirençlidir. Bu sebeple her ne kadar ABD, Çin, Rusya gibi büyük bir ekonomik güç olmasa da bölgesinde etkili bir dış politika izleyebilecek kapasiteye sahiptir.

Türk dış politikasında yaşanan değişimi açıklayabilmek adına bölgesel düzleme bakıldığında yukarıda da dikkat çekildiği üzere; 2010'dan sonra Arap Baharı sürecinin yarattığı olumsuzluklar Türkiye'nin bölgesel ve iç güvenlik ortamını son on yılda önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu değişimde 2011'den sonra şiddetlenen Suriye'deki iç savaşın büyük payı vardır. Bu savaş istikrarsızlık ve çatışmaların eksik olmadığı Ortadoğu'da çok daha istikrarsız bir durum yaratmıştır ve bu istikrarsızlıktan etkilenen ülkelerden biri Türkiye olmuştur. Türkiye, başta Suriye'den gelenler olmak üzere büyük sığınmacı akınlarına maruz kalmıştır. Sınırında yaşanan çok sayıda askeri çatışmadan etkilenerek terörist ve yabancı savaşçıların geçişlerinin yarattığı güvensizliği şiddetli bir biçimde hissetmeye başlamıştır. Benzer şekilde iç güvenlik noktasında da Türkiye'nin endişeleri artmıştır. 2015'te PKK terör örgütü ateşkesi bozarak hem ülkenin güneydoğusunda bir dizi şiddet olayına yol açmış hem de büyük şehirlerde masum sivil hedeflere yönelik çok sayıda terör saldırısı düzenlemiştir. Ayrıca 15 Temmuz 2016 askeri darbe girişimi de Türkiye'de karar alıcıların ulusal güvenlik endişelerini artırmıştır.

Tüm bu süreçte Türk dış politikasında değişikliği teşvik eden ikinci bir dış faktör de Türkiye'nin Batılı müttefiklerine karşı büyüyen hayal kırıklığıdır (Haugom, 2019, s. 214). Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği çıkmaza girmiş, Güney Kıbrıs siyasi bir çözüm olmaksızın AB'ye katılmıştır. Başta ABD olmak üzere Batılı uluslar, Türkiye'nin terör örgütleri ile bağlantılı güvenlik kaygılarını göz ardı eden bir tutum takınmıştır. Bu durum Türkiye'de karar alıcıların sahip olduğu Batı'nın Türkiye'nin ulusal güvenliğine gereken önemi vermediğine dair algısını artırmıştır. ABD'nin DEAŞ ile mücadelede PKK'nın Suriye kolu YPG'ye verdiği destek ya da 15 Temmuz Darbe Girişimi'ne karşı ABD'nin yetersiz tepkisi ve darbeye bağlantılı isimlerin Türkiye'nin tüm iade taleplerine rağmen ABD tarafından Türkiye'ye iade edilmemesi gibi etkenler Türk karar alıcılarında ABD'ye karşı olumsuz hissiyatı güçlendirmiştir.

---

⁶ Türkiye'nin savunma sanayi noktasında yaşadığı gelişim hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. TC Savunma Sanayi Başkanlığı resmi internet sitesi: (<https://www.ssb.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=48&LangID=1>). Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2022.

Son dönemde Türk dış politikasını etkileyen ulusal faktörlerden ilki ise yürütme gücünün başkanlıkta yoğunlaşmasıdır (Haugom, 2019). Çalışmanın başında vurgulandığı gibi Türkiye, 2017 yılından itibaren parlamenter sistemden “güçlü” başkanlık sistemine geçmiştir. Böylece karar alma yetkisi kabine ve diğer devlet kurumlarından Cumhurbaşkanı’na devredilmiştir. Yürütme gücünün cumhurbaşkanlığında yoğunlaşması, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın dış politika kararlarını doğrudan şekillendirmesine olanak tanımıştır. Bu durum Türk dış politikasının iç amaçlar için araçsallaştırıldığı ve dış politikanın kişisel siyasi emeller için araç işlevi gördüğü şeklinde eleştirilere yol açmıştır. Batılı hükümetlere ve kurumlara karşı takınılan tavır ve Erdoğan’ın sert siyaset tarzı popülist olmakla eleştirilmiş ve Erdoğan’ın seçmen kazanma girişimi olarak değerlendirilmiştir. Örneğin Keyman’a (2021) göre; stratejik otonomi, dış politikada “güçlü ve bağımsız Türkiye yaratma” iddiasına hizmet ederken iç politikada, “devlet bekası-lidere mutlak sadakat” temelinde şekillenen siyaset ve toplum yönetimi anlayışını güçlendirmektedir.

Benzer şekilde Türkiye’de son on yılda iktidar koalisyonunda yaşanan değişimin bir sonucu olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın politikalarının içeride ve dışarıda sert milliyetçiliğe doğru ideolojik dönüş gösterdiği de iddia edilmektedir (Haugom, 2019). Bu noktada hatırlanması gereken bir husus AK Parti’nin 2000’lerin başında iktidara ilk geldiği dönemde ideolojik açıdan her ne kadar İslami ve muhafazakâr kimliği ağır basan bir kadroya sahip olsa da ülkenin Batı yanlısı liberal entelektüelleri tarafından da desteklenmesidir. Bu destek AK Parti’nin AB üyeliğinin bir gereği olarak içeride gerçekleştirdiği reformlar sürdürdükçe devam etmiştir. AK Parti’nin AB üyeliğine yönelik motivasyonun azalması ve parti lideri Erdoğan’ın Batı ile uyumlu, ülke içindeki liberal kesimlerle yakın ilişkisi olan partinin diğer güçlü isimleri ile arasının bozulması uzun süre partiye destek veren liberal kesimlerin AK Parti’den uzaklaşmasına yol açmıştır. Bu kesimlerin boşluğu ise milliyetçi kimliği ağır basan kitlenin desteği ile doldurulmuştur. Bahçeli ve Erdoğan arasında gelişen samimi ilişki her iki partinin de “Cumhur İttifakı” adı altında birleşmesine yol açmıştır. İktidar bloğu ile alakalı bu değişim yürütme gücünün başkanlıkta yoğunlaşmasına paralel iktidarın iç ve dış politikasında ideolojik açıdan milliyetçi tonu ağır basan daha iddialı ve güvenlik odaklı bir dış politikayı teşvik etmiştir.

Bu bağlamda bölgesel ve ulusal düzlem çerçevesinde “Erdoğan Dönemi” dış politikasının öne çıkan diğer bir özelliği “stratejik özerklik” ile de bağlantılı bir şekilde “ulusal güvenlik” odaklı olmasıdır. DEAŞ gibi küresel terör örgütlerinin yanı sıra PYD/YPG’nin bölgede güçlenerek Türkiye’ye tehdit oluşturması ve içeride birden fazla terör örgütü ile

mücadele edilmesi Türk dış politikasını güvenlik odaklı olmaya zorlamıştır. Bu gibi sebeplerle son dönemde Türkiye'nin güvenliği için inisiyatif alan bir ülke konumuna gelmesi dış politikada geleneksel savunmacı reflekslerin terk edilmesini sağlamıştır. “*Türkiye, hem sahada hem masada*” söylemleri ile de bağlantılı bir şekilde gerçekleştirilen Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı gibi askeri harekâtlar ve Türkiye'nin genel olarak Suriye politikası ulusal güvenlik kaygılarıyla Türkiye'nin askeri gücü kullanmasının açık bir göstergesidir. Benzer şekilde Türkiye savunma sanayi alanında yüzde 60'ın üzerinde bir yerliliğe ulaşmıştır. Yerli İHA ve SİHA sistemlerinin geliştirilmesi Türkiye'nin terörle mücadelede özellikle istihbarat noktasında dışa olan bağımlılığını azaltmıştır. Ayrıca Türkiye, Libya ya da Azerbaycan'da olduğu gibi yerli savunma sistemlerini dış ülkelere askeri yardım olarak sunma ve satma imkânı yakalamıştır.

Öte yandan “Erdoğan Dönemi” Türk dış politikasını uluslararası sistem ve bölgesel sistemde meydana gelen değişim ve dönüşümün yanı sıra Türkiye'nin maddi kapasitesindeki artışla açıklayarak olumlu karşılayan ve destekleyen görüşlere karşın bu dış politikaya eleştirel yaklaşan görüşler de vardır. Keyman (2021), son dönem Türk dış politikasına etki eden “stratejik otonomi” arayışını Türkiye'nin Batı ile olan ilişkileri üzerine odaklanarak ele almaktadır. Ona göre; son dönemde Türkiye'nin dış politikasına yön veren Cumhur İttifakının ve bu ittifaka yakın düşünce kuruluşlarının, uzmanların, Cumhurbaşkanlığı Bilim Kurulu gibi karar alma sürecine etki eden kişi ve kurumların öncelikli hatası “çevre-tarihsel bağlam” okumasını doğru yapamamaktır. Bu bakış açısına göre, “stratejik otonomi” kavramı bir dış politika vizyonu olarak 2017-2018 yılları içerisinde Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesinin yanı sıra ülkenin Cumhur İttifakıyla yönetilmeye başlanmasıyla birlikte uygulamaya konulmuştur ve 2020 sonundan itibaren hızlı bir şekilde geçerliliğini yitirmeye başlamıştır. AK Parti'nin son dönem uygulamaya koyduğu dış politikaya eleştirel yaklaşan bir diğer isim de Dalay'dır. Dalay'a (2021) göre; uluslararası sistemde Soğuk Savaş'ın sona ermesi gibi jeopolitik ve sistemik değişimlerin, dönüşümlerin yaşandığı dönemler devletlerin dış politikalarında daha açık ve net bir şekilde iddialı söylemler geliştirebildikleri, daha büyük hedefler peşinde koşabildikleri dönemlerdir ve bu durum post-emperyal devletler açısından net bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Bu noktada Dalay, Türkiye'yi “post-emperyal” bir devlet olarak tanımlayarak dış politikada belli bir iddiaya sahip olmanın, mücadelecî bir söylem geliştirmenin, genişleme hevesi ve nüfuz elde etme hedefi doğrultusunda askeri bir aktivizmin içerisinde olmanın post-emperyal toplumların bir özelliği olduğunu öne sürmektedir. (Dalay, 2021).

Sonuç

Nihayetinde son dönem Türk dış politikasını olumlayan ve eleştiren tüm bu yaklaşımlar objektif bir şekilde ele alındığında sistemsal açıdan öne çıkan husus liberal uluslararası düzende ABD'nin gücünün aşınmasına paralel Batı'nın geri çekilmesi ve Çin gibi yeni güç merkezlerinin ortaya çıkarak batı sonrası bir düzeni gündeme getirmesidir. Bu durum çalışmada da belirtildiği gibi; sistemde var olan tek kutupluluğun azalmasına ve Türkiye gibi bölgesel ve orta büyüklükteki güçlerin dış ilişkilerinde sahip oldukları özerk alanların genişlemesine yol açmaktadır. Yeni dönemde her ne kadar tam olarak bir Batı sonrası dünyadan bahsedilemese de bölgesel ve orta büyüklükteki aktörlerin batı liderliğindeki hiyerarşik düzene bağımlılıkları azalmakta dış politikada “stratejik özerklik” arayışları artmaktadır. Bu doğrultuda 2014 sonrası Türkiye'nin son dönem dış politikada “stratejik özerklik” arayışı çerçevesinde hareket ettiği gözlemlenmektedir. Dış politikada “stratejik özerklik” arayışının belirgin özelliği Türkiye'nin Soğuk Savaş ve hemen sonrasında Batı merkezli dış politika anlayışından uzaklaşarak çıkar odaklı ve çok yönlü bir dış politika sergileme çabasıdır.

Çalışmada dikkat çekildiği üzere; Türkiye'yi geleneksel dış politikasında değişikliğe zorlayan bir diğer etken bölgesel belirsizliklerin yarattığı kırımlardır. Bölgesel ve ulusal düzlemde yaşanan gelişmeler Türk dış politikasını etkilemiştir ve etkilemektedir. Türkiye'nin bölgesel ve iç güvenlik ortamında olumsuzlukların Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit etmesi Türk dış politikasını etkilemiştir. Benzer şekilde içeride 2015'te PKK terör örgütünün ateşkesi bozarak ülkede bir dizi terör saldırısı düzenlemesi ve 15 Temmuz 2016 askeri darbe girişimi de Türkiye'de karar alıcıların ulusal güvenlik endişelerini artırmıştır. Böylece iç ve dış politikada sert güce daha çok yer verilmiştir.

Türk dış politikasını etkileyen ulusal faktörlere bakıldığında ilk olarak Türkiye'nin son 20 yılda yaşadığı kapasite artışı öne çıkmaktadır. Bu dönemde ekonomik ve askeri kapasite de yaşanan artış ile birlikte savunma sanayinde yerliliğe verilen önem Türkiye'nin daha etkili bir dış politika izlemesine yol açmıştır. “*Türkiye hem sahada hem masada*” “*oyun bozucu*”, “*oyun kurucu*”, “*bölgesel-küresel düzlemde güçlü ve lider Türkiye*” söylemleri Türkiye'nin yaşadığı kapasite artışına paralel son dönemde sıklıkla dile getirilmektedir. Türk dış politikasını etkileyen ulusal faktörlerden bir diğeri de yürütme gücünün başkanlıkta yoğunlaşmasıdır. Ayrıca bu dönemde iktidar koalisyonunda yaşanan değişim içeride ve dışarıda daha milliyetçi bir tavrın hâkim olmasına yol açmıştır. Bu tavır

“yerli” ve “milli” olma kavramları ile bağlantılı bir şekilde “Ankara merkezli siyaset üretme çabası”, “özerklik ve bağımsızlık” arayışı şeklinde ifadelendirilmektedir.

Bu çalışmanın yazıldığı tarihlerde Türk dış politikasında yukarıda bahsi geçen dış politika uygulamalarında bir “yumuşama” söz konusu olduğu söylenebilir. Zira Türkiye’nin son yıllarda krizler yaşadığı İsrail, Mısır, BAE, Suudi Arabistan gibi ülkelerle yeniden diplomatik ilişkileri canlandırıcı karşılıklı girişimler söz konusudur. Örneğin 16 Şubat 2022’de Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Türkiye’nin uzun süredir sorunlar yaşadığı Birleşik Arap Emirlikleri’ne bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretten yaklaşık bir ay sonra İsrail Cumhurbaşkanı İsaac Herzog, 9 Mart 2022 tarihinde 14 yıl aradan sonra Türkiye’yi ziyaret eden ilk İsraili Cumhurbaşkanı olmuştur. Bu gibi gelişmelerin Türkiye’nin son yıllarda uyguladığı “stratejik özerkliğe” dayalı dış politikadan geri dönüşü temsil edip etmediğini süreç içerisinde küresel, bölgesel ve ulusal düzeyde meydana gelecek değişiklikler gösterecektir.

Kaynakça

Altunışık, M. B. (2020). The New Turn in Türkiye’s Foreign Policy in the Middle East: Regional and Domestic Insecurities. *IAI PAPERS* (s. 1-22). Brüksel: – Foundation for European Progressive Studies.

Aras, B. (2014). The Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* , s. 1-15.

Aras, B. ve Toktaş, Ş. (2010). Türkiye's new dynamics in domestic and foreign policy. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* , s. 1-3.

Arı, T., ve Munassar, O. (2020). Two Stages of Türkiye’s Quest for a Regional Power Status in the Middle East: An Integrated Role Status-seeking Approach. *Gazi Akademik Bakış* , Cilt 14 Sayı 27 s. 1-29.

Aydın, M., & Ereker, F. (2014). Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi* , Güz, s. 127-156.

Balcı, A. (2019). A Three-level Analysis of Türkiye’s Crisis with the U.S.-led Order. *Insight Türkiye*, Cilt 21 No 4, s. 13-24.

Balcı, A. (2013). *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.

Dalay, G. (2021, Ocak 11). *Post-Emperyal Devlet Egosu ve Dış Politika*. Mayıs 15, 2022 tarihinde Perspektif: <https://www.perspektif.online/post-emperyal-devlet-egosu-ve-dis-politika/>, erişim tarihi:16 Mayıs 2022.

Doğan, Z. (2019,). Türkiye-ABD İlişkilerinin Temel Dinamikleri ve Stratejik İttifak Boyutu. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi* , Cilt 9 Sayı 2, s. 133-156.

Donelli, F. (2020). Explaining the Role of Intervening Variables in Türkiye's Foreign Policy Behaviour. *Interdisciplinary Political Studies* , Aralık, s. 223-257.

Duran, B. (2016). Türkiye's new security concept. 26 Ekim, *Daily Sabah* .

Dünya Bankası Resmi İnternet Sitesi :https://databank.worldbank.org/views/reports/reportwidget.aspx?Report_Name=CountryProfile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=TUR. Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2002.

Erdağ, R., & Kardaş, T. (2012). *Türk Dış Politikası ve Stratejik Kültür*. Türk Dış Politikası Yıllığı.

Haugom, L. (2019). Turkish Foreign Policy under Erdogan: A Change in International Orientation? *Comparative Strategy* , Haziran 17, s. 206-223.

Hurrel, A. (2021). Yükselen Güçler ve Küresel Düzenin Oluşumu. J. Baylis, S. Smith, & P. Owens içinde, *Küreselleşen Dünya Siyaseti* (s. 153-170). İstanbul: Küre Yayınları.

İnat, K. (2014). Transformation of Turkish Foreign Policy Capacity: The AK Party Era. *Turkish Journal of Middle Eastern Studies* , , Cilt 1 No 1, s. 1-24.

Kardaş, Ş. (2011). Quest for Strategic Autonomy Continues, or . *On Türkiye* , 1-4.

Keyman, F. (2017). A New Turkish Foreign Policy: Towards Proactive “Moral Realism. *Insight Türkiye* , , Cilt 19 No 1, s. 55-69.

Keyman, F. (2021, Mayıs 11). *Türkiye-Batı İlişkileri: Stratejik Otonomi Bitiyor mu?* Mayıs 15, 2022 tarihinde Perspektif: <https://www.perspektif.online/turkiye-bati-iliskileri-stratejik-otonomi-bitiyor-mu/> adresinden alındı

Kirişçi, K. (2009). The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the trading state. *New Perspectives on Türkiye* , 29-57.

Kutlay, M., & Öniş, Z. (2021, Haziran Cilt:97). Turkish Foreign Policy in a post-western order: strategic autonomy or new forms of dependence? *International Affairs* , s. 1085-1104.

Oran, B. (1996). Türk Dış Politikası Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* , s. 353-370.

Öniş, Z. (2011, NO:1). Multiple Faces of the "New" Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique. *Insight Türkiye* , s. 47-65.

Öniş, Z. (2012). Türkiye and Arab Spring: Between Ethics and Self-Interest. *Insight Türkiye* , , Cilt 14 :3, s. 1-19.

Öniş, Z. (1995). Türkiye in the Post-Cold War Era: In Search of Identity. *Middle East Journal* ,49:1, s. 48-68.

Özkır, Y. (2020). Prof. Dr. Muhittin Ataman'la Söyleşi. *Kriter Dergisi* , 17-24.

Pinheiro, L., & Lima, M. R. (2018, 12 3). Between autonomy and dependency: the place of agency in Brazilian foreign policy. *Brazilian Political Science Review* , s. 1-22.

Robins, P. (2013, Mart). Türkiye's 'double gravity' predicament: the foreign policy of a newly activist power. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* , s. 381-397.

Sönmezoğlu, F. (2014). Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikasının Analizi İçin Bir Çerçeve. D. F. Sönmezoğlu, & Ö. E. Bayır içinde, *Dış Politika Karşılaştırmalı Bir Bakış* (s. 589-637). İstanbul: Der Yayınları.

T.C. Savunma Sanayi Başkanlığı Resmi İnternet Sayfası: <https://www.ssb.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=48&LangID=1>. Erişim Tarihi: 16 Mayıs 16, 2022.

US White House Resmi İnternet Sitesi: <https://georgewbush.whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>, e. t. , erişim tarihi: 16 Mayıs 2022.

Yeşiltaş, M., & Pirinççi, F. (2020). *Küresel Dönüşüm Sürecinde Türkiye'nin Büyük Stratejisi*. İstanbul: SETA Kitapları.

Extended Summary

In this study, the changes and transformations in Turkish foreign policy after 2014 are analyzed with reference to the international system, regional level and national context. This period is called the "Erdogan Era". In this period, Türkiye has been governed by the Justice and Development Party (AK Party) since the 3 November 2002 general elections.

After the Cold War, under the administration of names such as Turgut Özal and Süleyman Demirel, Türkiye carried out assertive and active foreign policy. However, in the 1990s, Türkiye experienced difficulties in domestic and foreign policy and became more introvert. For ten years, short-term coalition governments came to power one after another. While this situation led to political and economic instability, it caused interruptions in foreign policy. Türkiye experienced a serious economic crisis in 2001. The November 3, 2002 elections held after this crisis was a turning point in terms of stability and continuity. The AK Party, which took its place in Turkish political life on August 14, 2001, won the first general election it entered on November 3, 2002. Thus, the period of weak governments in Türkiye has come to an end. The AK Party is still in ruling uninterruptedly.

It is claimed in the study that the AK Party administration is divided into periods. Accordingly, the years 2002-2007 was the AK Party's first ruling period. In this first term of the AK Party, the "strategic depth" approach was influential in foreign policy. In this period, Türkiye's soft power was frequently emphasized. The approach was shaped around concepts such as "zero problems with neighbors", "pro-active foreign policy", "rhythmic diplomacy". A multidimensional foreign policy was implemented towards different geographies such as the Middle East, Caucasus, Central Asia, Africa and South America. However, "strategic depth" approach has been criticized in the context of Türkiye's traditional foreign policy.

The period between 2007 and 2014 was the AK Party's second ruling period. Developments between 2007 and 2014 increased the criticism of foreign policy in the previous period. In 2009, the "One Minute" event took place between Prime Minister Erdogan and Israeli President Shimon Peres. After the "Mavi Marmara" event, Türkiye's relations with Israel and the West were questioned. In the same period, Türkiye-EU relations deteriorated significantly. In addition, the Arab Spring process has started in the Middle East and North Africa in 2010. This process has damaged the new principles introduced into Turkish foreign policy, such as Türkiye's "zero problems with neighbors" policy. The outbreak of the Syrian civil war in 2011 and the military coup in Egypt in 2013 increased Türkiye's security concerns. Civil wars, failed

states, and humanitarian problems have created turbulence and transformed the entire region. This regional environment has also affected and transformed Türkiye's foreign policy priorities.

The post-2014 period, which the study focuses on, is considered as the third ruling period of the AK Party. This period is divided into two periods: 2014-2017 and after 2017. The period after 2017 is important in terms of domestic policy and Turkish foreign policy. On 10 August 2014, Recep Tayyip Erdoğan became the first President of Türkiye, directly elected by the public. On April 16, 2017, there was a serious change in terms of administration in Türkiye. As a result of the referendum, the Presidential Government System has been adopted in Türkiye. The change in the government system is not the only event that shaped the post-2014 period in the AK Party government. The military coup attempt on 15 July 2016 to overthrow the government also affected domestic and foreign policy. This event increased national security concerns. At this point, it should be noted that the AK Party continues its administration by forming a bloc with the Nationalist Movement Party (MHP). The MHP, whose leader is Devlet Bahçeli, has a nationalist identity in Türkiye. Devlet Bahçeli supported President Erdoğan during the prevention of the July 15 coup attempt and the transition to the Presidential Government System. The close relationship between the AK Party and the MHP is important in terms of reflecting the change in the decision-making mechanism in Turkish foreign policy. Politicians who acted pragmatically and in harmony with the West, such as Abdullah Gül, Ali Babacan, Ahmet Davutoğlu, left the AK Party in the process. Together with Erdoğan, these politicians directed the AK Party's foreign policy for many years. In this process, Devlet Bahçeli has become one of the names that supported President Erdoğan on domestic and foreign policy issues. For this reason, the fact that names such as Gül, Babacan, Davutoğlu, who have influence over President Erdoğan in both domestic and foreign politics, left the AK Party, makes it easier to define the post-2017 period as the "Erdoğan Era". There are some differences and continuity in terms of Turkish foreign policy in the Erdoğan Era.

In the light of these assumptions, it is useful to explain national, regional and international conditions in order to analyze Türkiye's foreign policy.

When foreign policy is examined from a systemic point of view, the first point that is determined is the withdrawal of the West in parallel with the erosion of the power of the USA in the liberal international order. In this process, new power centers such as China and India have emerged and a post-western order has emerged. This situation leads to the reduction of the existing unipolarity in the system and the expansion of the autonomous areas such as

Türkiye which has regional and medium-sized power in its foreign relations. Although a post-Western world cannot be literally mentioned in the new era, the dependence of regional and medium-sized actors on the hierarchical order led by the West is decreasing, and their search for "strategic autonomy" is increasing. Recently, after 2014, it has been observed that Türkiye has acted within the framework of seeking "strategic autonomy" in foreign policy. The distinctive feature of the pursuit of "strategic autonomy" in foreign policy is Türkiye's effort to demonstrate an interest-oriented and multi-faceted foreign policy by moving away from the Western-centered foreign policy understanding.

Another factor that forces Türkiye to change its traditional foreign policy is the ruptures created by regional uncertainties. Regional and national developments affect Turkish foreign policy. Negative developments in the regional and internal security environment threaten Türkiye's national security and affect Turkish foreign policy. In the context of internal security, a series of terrorist attacks in the country by the PKK terrorist organization by breaking the ceasefire in 2015 and the military coup attempt of 15 July 2016 increased the national security concerns of decision makers in Türkiye. Thus, hard power has taken more place in domestic and foreign policy.

The first of the national factors affecting Turkish foreign policy is the capacity increase that Türkiye has experienced in the last 20 years. During this period, there was an increase in economic and military capacity. The importance given to domesticity in the defense industry has led Türkiye to pursue a more effective foreign policy.

Another national factor affecting Turkish foreign policy is the concentration of executive power in the presidency. In addition, the change in the ruling coalition in this period led to a more nationalistic attitude both inside and outside.

Ultimately, the concepts of "domestic" and "national" dominate the Turkish foreign policy after 2014. Like other medium-sized states in the international system, Türkiye continues to seek "autonomy and independence" in its foreign policy.